

УДК 343.98

ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА ПАЗИНИЧ

*доцент кафедри криміналістики та судової експертології,
факультету №1, ХНУВС, к.ю.н., доцент*

ЩОДО ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕНАВИСТІ

Прояви агресії та нетерпимого ставлення окремих осіб до представників суспільства, які відрізняються за кольором шкіри, формою очей, національністю, релігійними переконаннями тощо є соціальною і політичною проблемою майже кожної країни. Для України останнього часу проблема ксенофобії набуває загрозливих масштабів.

Окупація частини території нашої держави, терористична активність, приниження національної гідності населення України через засоби масової інформації Російської Федерації призвела до крайнього загострення етнічного та ідеологічного протистояння між українцями різних регіонів проживання, та між українцями і росіянами. Особливі часи переживає зараз і спільнота кримських татар, агресивне ставлення до яких підігривається політично-інформаційним середовищем тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим. Систематичні образи, ізоляція кримськотатарського населення, масові акти вандалізму по відношенню до об'єктів пам'яті, культури і освіти татар, численні випадки нападів, побиття, викрадення і вбивств, системні репресивні заходи під виглядом обшуків і затримань – все це болючі події сьогодення [1; 2; 3].

Треба пам'ятати, що розповсюдження і нав'язування негативних стереотипів в суспільстві завжди представляє собою бомбу уповільненої дії, що може призвести до соціального вибуху в державі [4; 5].

Кримінальне законодавство України поставлено на боротьбу із проявами ксенофобії і ненависті.

Так, пунктом 3 частини 1 статті 67 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлено, що суд повинен визначати обставини, що обтяжують покарання за будь-який злочин, в тому числі таку обставину, як вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату. Кримінальну відповідальність встановлено за ряд дій, що направлені на розпалювання ворожнечі, розбрату, дискримінації та ненависті серед населення (ч. 2 ст. 110, ст. 161, ст. 300 КК України), за ряд умисних дій, мотивом яких є расова, національна чи релігійна нетерпимість (п.14 ч.2 ст.115, ч. 2 ст. 121, ч.2 ст. 122, ч.2 ст. 126, ч.2 ст. 127, ч.2 ст. 129 КК України). А також, за ряд дій, об'єктивна сторона яких прямо пов'язана із образою і приниженням релігійних почуттів, честі і гідності національних меншин населення (ст. 178, ст. 179, ст. 180, ст. 297 КК України).

Слід зазначити, що на практиці слідчі стикаються з цілою низкою труднощів у розслідуванні вищезазначених злочинів, адже основою процедури виступає доказування і детальне відображення в матеріалах кримінального провадження елементу суб'єктивної сторони злочину – спеціального мотиву нетерпимості підозрюваного до представників певної раси, національності чи релігійної групи. Для подолання цієї проблеми слідчому необхідно чітко уявляти природу формування цього стереотипу і вміти виокремлювати його зовнішній вираз в діях злочинця, в слідах і обстановці вчинення злочину.

Саме тому, в метою даної роботи поставлено розкриття поняття і особливостей нетерпимості, як мотиву вчинення злочинів.

В сучасному суспільстві прояви нетерпимості до людей, які відрізняються за кольором шкіри, формою очей, національністю, релігійними переконаннями тощо характеризуються доволі ємким загальним терміном - «ксенофобія». Розуміння даного терміну знаходиться на стику психології, політології, соціології та кримінального права. Походження слова ксенофобія має грецьке коріння: «xenos» від грецького – чужий, сторонній, і «phobos» – прояв нав'язливого страху, ненависті, ворожості, злості.

Ксенофобія – це стійке нав'язливе почуття страху, ненависті, ворожості стосовно чужинців чи чужоземного, нетерпимості та неприязні до представників

іншої нації, віросповідання, культури, національності, іноземців чи представників інших регіонів, а також до чогось незнайомого, незвичного, чужого. Цей психоемоційний стан особи, який виражається в негативному відношенні до іншого - «чужого» суб'єкта, ґрунтується на певному негативному *стереотипі*. Він формується у особи (або у певної соціальної групи) на основі її знань, переконань і досвіду.

В залежності від певних стереотипів, можна виділити наступні основні прояви ксенофобії (нетерпимості).

1. Расизм – це переконання у тому, що одна раса за своєю природою краща ніж інша. Виражається у почуттях неприязні, ворожості, страху, ненависті представників європеїдної раси до негроїдної, і навпаки.

2. Етнофобія – це нетерпиме ставлення до людей іншої нації, народу.

Різновидами етнофобії виступають наступні прояви.

Шовінізм – проголошення однієї нації головнішою над іншими. Проявляється, як правило, у формі неповаги і принизливого ставлення народу однієї держави до народу іншої держави (вважаються більш слабкими, менш розвиненими тощо). Історичним прикладом шовінізму і крайньої форми націоналізму була політика фашизму.

Антисемітизм – це вороже ставлення до представників єврейського народу і їх культури.

Фашизм – ідеологія проголошення однієї нації головнішою, що заснована на політичній диктатурі та масовій пропаганді культу ненависті до інших представників націй. Як правило, супроводжується застосуванням насильства до окремих представників і груп населення, та встановленням крайніх форм дискримінації у всіх сферах життя.

Геноцид – це крайня форма (стадія) фашизму, сутність якої полягає у повному або частковому знищенні окремих груп населення або цілих народів. Геноцид може здійснюватись владними представниками відкрито, наприклад, через застосування зброї (в тому числі масового знищення), або завуальовано. Прикладом останньої форми може служити політика керівництва ВКП(б) та уряду СРСР у 1932-1933

роках, яка призвела до організації штучного голоду і багатомільйонних смертей серед сільського населення на території Української СРР та Кубані.

3. Релігійна нетерпимість – це активна неприязнь до цінностей, поглядів і традицій прибічників інших релігійних вірувань, течій. Проявлятися вона може як на рівні особистісному у формі ворожого ставленні представників один до одного, так і у міжконфесійній боротьбі і протистоянні, появи релігійних, агресивно налаштованих фанатиків. Прикладом може бути розповсюдження у сучасному суспільстві нетерпимого ставлення мусульман до християн.

4. Мовна антипатія – це вороже ставлення та неповага до особи, яка не володіє мовою місцевого населення.

5. Сексизм – це упереджене ставлення чоловіків до жінок, яке засноване на ідеології нерівності прав. Це стереотип домінування осіб однієї статі над іншою.

6. Нетерпимість за віковою ознакою або станом здоров'я - принизливе ставлення, неповага і упередженість до осіб похилого віку, інвалідів, ВІЧ-інфікованих, психічнохворих людей тощо.

7. Гомофобія – почуття ненависті по відношенню до гомосексуалістів; часто супроводжується внутрішніми страхами власних сексуальних фантазій та імпульсів.

Розглядаючи расову, національну чи релігійну нетерпимість, як мотив вчинення насильницьких злочинів (в тому числі вбивств), необхідно виходити з того, що основою його виступає один із вказаних негативних *стереотипів* у особи. Відповідно до нього особа сприймає будь-яку іншу людину (в даному випадку, яка характеризується ознаками іншої раси, національності, релігійних поглядів), її зовнішність, поведінку негативно і упереджено. Якщо це *упереджене ставлення* особи при певних обставинах обумовлює *вираз агресії* до іншої людини (групи людей) у вигляді завдання їй тілесних ушкоджень, умисного спричинення смерті, мордуванні тощо, має місце кваліфікуюча ознака - вчинення злочину з мотиву нетерпимості.

Підводячи підсумок, хотілось би зазначити, що однією з актуальних проблем сьогодення є потреба ретельного дослідження природи ксенофобії в суспільстві, аналізу особливостей механізмів вчинення злочинів на її ґрунті. Адже вони несуть

особливу небезпеку для людства. На відміну від інших, від них потерпають не поодинокі жертви. Їх особливість в тому, що вони сіють розбрат і ворожнечу серед цілих груп населення, і поміж державами. Вони стають підґрунтям некерованих масових акцій, терористичних актів і, навіть, війн. Вкрай необхідно, на нашу думку, зараз приділити увагу формуванню низки концептуальних положень щодо методик розслідування злочинів, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ненависті, і виробленню механізму протидії цьому явищу.

Список використаних джерел.

1. Роговская С. Крымские татары в оккупации: год репрессий [Электронный ресурс] / Спецпроект. Издание «Гордон».- Режим доступа : <http://gordonua.com/specprojects/tatars.html>

2. Чубаров Р. В Крыму проводят шквал обысков в домах крымских татар, проводятся допросы активистов [Электронный ресурс] / Крымский конфликт. Издание «Гордон» от 11.02.2016. - Режим доступа : <http://gordonua.com/news/crimea/chubarov-v-krymu-prohodit-shkval-obyskov-v-domah-krymskih-tatar-provodyatsya-doprosy-aktivistov-119555.html>

3. Джемилев М. За время оккупации Крым покинули около 20 тыс. крымских татар [Электронный ресурс] / Издание «Факты» от 10.02.2016 .- Режим доступа : <http://fakty.ua/212441-za-vremya-okkupacii-krym-pokinuli-okolo-20-tys-krymskih-tatar--dzhemilev>

4. В Украине резко участились случаи нападения на иностранных студентов [Электронный ресурс] / Издание «Сегодня.ua». Горячая тема. Спецрубрика от 29.02.2016.- Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/criminal/v-ukraine-rezko-uchastilis-sluchai-napadeniy-na-inostrannyh-studentov-695752.html>

5. Павленко Е. Иностранцы назвали Харьков опасной точкой мира. После четвертого нападения студенты вышли на площадь, потребовали усилить патрулирование студгородка и наказать виновных [Электронный ресурс] / Издание «Вести» от 16.06.2015 .- Режим доступа : <http://vesti-ukr.com/harkov/103613-inostrancy-nazvali-harkov-opasnoj-tochkoj-mira>